NOTE PRIVITOARE LA UNELE PERSONAJE ISTORICE SAU MITOLOGICE DIN ANTICHITATE RELUATE ÎN VERSIUNI MODERNE

Lucia WALD
Universitatea din Bucureşti

Istoriile literare consemnează relativ numeroase prelucrări ale biografiei lor, destinate fie lecturii (romane), fie spectacolului (piese de teatru, scenarii de film), oglindind fiecare o interpretare proprie în raport cu epoca apariţiei lor şi cu propria viziune a fiecărui autor.

Din bibliografia care ne-a fost accesibilă, am selectat câteva exemple care n s-au părut suficient de semnificative ca bază a unei posibile tipologii.

Astfel, în secolul al XVI-lea, dramaturgul francez Robert Garnier a publicat o lucrare referitoare la războiul troian (*La Troade*), precum şi drama *Antigone*. În perioada secolelor XVI-XVII, William Shakespeare a compus dramele de inspiraţie istorică *Titus Andronicus*, *Iulius Caesar* şi *Timon of Athens*. În secolul al XVII-lea, Jean Racine scrie *Andromaque*, *Britannicus*, *Iphigénie* şi *Phèdre*, iar Johann Wolfgang Goethe, un secol mai târziu, lucrarea *Iphigenie auf Tauris*. În decursul secolului al XX-lea, Robert Graves publică romanele de mare success, traduse şi în limba română, *Eu, Claudius împărat* şi *Claudius zeul*, Friedrich Dürrenmatt (scriitor elveţian de limbă germană) publică piesa *Romulus der Grosse*, Albert Camus – *Caligula*, iar dramaturgul american Eugene O'Neil drama *Mourning becomes Electra*, de mare succes în epocă.

În ceea ce priveşte cultura română, în sfere total diferite se cuvin amintite opera lui George Enescu *Oedip* (pe un libret de Edmond Fleg), drama *Iphigenia* a lui Mircea Eliade (în 1931) şi, *last but not least*, romanul popular de largă circulaţie *Alexandria*, tradus din slavonă către anul 1600 odată cu primele tipărituri religioase şi laice, cu titlul întreg *Viaţa şi povestea şi lucrurile marelui împărat Alexandru Macedon din cetatea lui Filip Craiul*.

Inventarul de nume la care ne-am oprit, departe de a fi exhaustiv, permite totuşi schiţarea unei tipologii minimale pe cel puţin două coordonate. Astfel, personajele masculine sunt aproape exclusiv conducători politici romani ale căror biografii au atras atenţia istoricilor (în special Suetonius), în timp ce personajele feminine aparţin mitologiei greceşti şi s-au remarcat prin fapte sau atitudini ieşite din comun.

Privite sub aspect etic, cu luarea în considerare a datelor istorice sau legendare, se disting în contrast personaje negative, chiar malefice, cu acţiuni şocante chiar pentru epoca în care au trăit, precum *Caligula*, sau cu

BDD-A24407 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

încălcarea unor comandamente umane sau divine, precum *Medeea* – ucigaşă a propriilor copii, ca pedeapsă a trădării soţului.

Lor li se contrapun personaje în rol de victimă, precum *Britannicus*, otrăvit de *Nero*, sau *Iphigenia*, destinată a răscumpăra ca jertfă o greşeală a părintelui său, *Agamemnon*.

Ce anume a determinat pe relativ numeroşi autori de la Renaştere şi până în vremea noastră să le repovestească *sui generis* viaţa a fost poate constatarea că, dincolo de datele sau situaţiile specifice, se pot detecta în biografiile lor trăsături de caracter mai ales negative etern umane : la conducători politici – ambiţie, dorinţă de putere, înlăturarea cu orice mijloace a unui rival, iar la personaje feminine – patimi oarbe, gelozie, cu încălcarea celor mai elementare sentimente umane. Şi *Fedra*, pozând în victimă, provoacă moartea lui *Hippolit* (pe care apoi o regretă), asemenea personajului biblic al soţiei lui *Putifar* (VT, Geneza,3,9).

Iar dacă autorii moderni au rescris istorii sau mituri, constatăm că şi sursa anticilor nu s-a construit pe un teren gol : tema geloziei dintre fraţii vitregi *Nero* şi *Britannicus*, dar şi înlăturarea lui *Remus* de către *Romulus* au corespondent în *Vechiul Testament* în uciderea lui *Abel* de către *Cain*, iar jertfirea *Iphigeniei* pentru respectarea unui legământ faţă de divinitate în vederea ducerii la bun sfârşit a unei acţiuni îşi are paralela în povestirea biblică din *Cartea Judecătorilor* (11,30) despre fiica lui *Iefta* sau în legenda *Anei* meşterului *Manole* – fiinţe sacrificate tocmai de către cei meniţi să le apere.

Lucrările care rescriu biografia acestor personaje – politice sau mitologice – conturează portretul lor pe baza datelor oferite de istorici antici (în special Suetonius) şi moderni, de surse literare (de exemplu Euripide, Seneca) sau de dicţionare de mitologie, creionând ceea ce am putea numi „ structura lor de suprafaţă”, portretul sau înfăţişarea lor fizică.

Prezentarea directă sau deductibilă pe baza faptelor, a laturii lor psihice, a caracterului lor, a mobilurilor care le determină şi le motivează acţiunile şi faptele, altfel spus a „structurii lor de adâncime”, poartă amprenta epocii în care autorii moderni şi-au compus lucrările precum şi a cunoaşterii şi a influenţei asupra lor a mijloacelor tot mai perfecţionate de investigare a psihicului uman, a progreselor în sfera psihologiei comportamentale sau a datelor psihanalizei.

În acelaşi timp, aceste lucrări se înscriu în canonul speciei literare în care au fost transpuse şi nu în mod obligatoriu în cel în care au fost compuse iniţial sau în care şi-ar fi putut afla locul.

Astfel, *Iulius Caesar* al lui Shakespeare nu este o tragedie în spirit antic, ci o dramă de tip elisabetan, comparabilă cu *Regele Lear* a aceluiaşi autor, drama unui părinte respins şi alungat de propriii copii – cele două fiice mai mari. Iar *Iulius Caesar* a fost şi el victimă a fiului adoptiv, *Brutus*, cel care îi aplică ultima lovitură de pumnal, durerea fizică fiind întrecută de cea sufletească, aşa cum reiese din textul lui Suetonius

BDD-A24407 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

(*Caesar* LXXXII) : „*Unii spun că Caesar, înainte de a muri, i-ar fi adresat aceste cuvinte lui Marcus Brutus :* ***Kai si teknon***[650]”.

De asemenea, în cazul dramelor lui Racine *Britannicus* şi *Phèdre*, personajele, respectând firul acţiunii şi deznodământul, se comportă şi se exprimă precum actorii de la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

Comparaţia dintre portretul creionat de către autorii moderni şi cel notat în sursele antice corespunzătoare evidenţiază grade sau trepte diferite de asemănare.

Două cazuri sunt semnificative sub acest aspect. Astfel, *Britannicus* – eroul dramei lui Racine – nu este atestat ca personaj în vreo sursă antică, ci menţionat doar prin câteva trăsături în capitolul *Nero* din textul lui Suetonius ; el a fost reconstituit sau imaginat în totalitate de către dramaturgul francez.

La polul opus, se situează portretul eroinei mitologige *Ifigenia*, prezentat în surse antice în trei ipostaze.

Una dintre ele o găsim la poetul latin Lucretius, care o înfăţişează în poemul său *De rerum natura* (I, 53-101) în tabloul înfricoşător al pregătirii sacrificiului ca victimă înspăimântată (*muta metu*), prăbuşită (*summissa genibus*), tremurândă (*tremebunda*), viziune menită să motiveze strigătul de revoltă al poetului : „*Tantum religio potuit suadere malorum*” (v.101).

Este de înţeles de ce niciun autor modern nu a preluat această ipostază. O paralelă menţionând obligaţia sacrificării unei fiinţe dragi în vederea reuşitei unei acţiuni găsim în povestirea biblică despre fiica lui Iefta (VT, *Cartea Judecătorilor*, 11,30) sau în legenda despre Ana, soţia meşterului Manole.

O altă ipostază este cea în care Ifigenia îşi acceptă destinul de a fi jertfită pentru a potoli mânia zeiţei Artemis, convinsă fiind că în acest mod va avea parte de o glorie nemuritoare. Aceasta este versiunea adoptată de Mircea Eliade în tragedia *Iphigenia*.

În cea de a treia ipostază, Ifigenia este salvată în ultimul moment. Artemis sacrifică în locul ei un animal, iar ea devine preoteasă în templul zeitei din Taurida. Este versiunea adoptată de Euripide în tragedia *Ifigenia în Aulida*, iar dintre autorii moderni de Johann Wolfgang Goethe.

Dintre celelalte două eroine mitologice *Medeea* este înfăţişată la greci de Euripide şi la romani de Seneca, iar *Fedra* la antici de Euripide şi de Racine la moderni.

Literatura română are puţine lucrări consacrate personajelor antice de origine istorică sau mitologică. Din prima categorie fac parte *Alexandru Macedon*, erou al basmului popular *Alexandria*, şi împăratul *Traian* – cel cântat în colinde sub apelativul *bădiţa Traian*.

[650] Textul (în limba greacă) este citat de regulă în traducere latină, în forma *Quoque tu, fili mi, Brute*.

BDD-A24407 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

Dintre eroinele al căror portret trimite la personaje antice se cuvine citată Ana lui Manole, această Ifigenie autohtonă, eroină de baladă, căreia Lucian Blaga îi dedică, în 1927, piesa *Meşterul Manole*.

Cunoscute prin mărturii istorice sau prin imaginarul mitologiei, dincolo de modificările cerute sau impuse de autorii lor moderni, personajele antice continuă să impresioneze şi pe cititorii sau spectatorii din vremea noastră.

Ne putem totuşi întreba câţi dintre ei vor fi perceput ironia sau chiar antifraza ce se ascunde în titlul romanului *Medeea şi copiii* ei al scriitoarei ruse Ludmila Uliţkaia, a cărei protagonistă purtând acest nume este o femeie care, neavând copii, îşi dedică viaţa îngrijindu-se de copiii altora, ca şi cum aceşti copii ar fi fost propriii ei copii?

BDD-A24407 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)